

Жити йому в віках (1964)

Гончар Олесь Терентійович

Незвичайно й знаменно, що в цьому залі українського радянського парламенту бачимо сьогодні вас, наших друзів, представників багатьох братніх літератур Радянського Союзу. Співець України Тарас Шевченко,— це він зібрав нас тут, його невмируще серце покликало нас, його вічна поезія.

Бачимо тут талановитих письменників могутньої літератури російської, прекрасної літератури білоруської, представників древніх і вічно молодих літератур народів Кавказу, глибоких і самобутніх літератур народів Прибалтики, мудрих і гуманних літератур нашого Сходу — квітучих республік Середньої Азії. Бачимо і з шанобою вітаємо людей, для яких з дитинства рідною була мова Рудакі й Руставелі, Махтумкулі й Навої, Нізамі й Донелайтіса, Ісаакяна і Яна Райніса, Якуба Коласа і Янки Купали і, звичайно ж, мова Пушкіна, Толстого, Чехова, Горького.

Зі всіх кінців нашої багатонаціональної радянської землі, близьких і далеких країв нашої багатомовної Соціалістичної Вітчизни прибули ви на Україну, складаючи данину любові й шани великому співцеві нашого народу. Ми сприймаємо ваше прибуття як вияв пошани й любові до генія нашої поезії, до української культури, як хвилюючий вияв ленінської дружби народів!

Дорогі наші гості!

Дозвольте від ваших друзів, письменників України, від української творчої інтелігенції в дні Шевченківської весни, в дні великого національного свята українського народу щиро й сердечно вітати вас! Наш привіт і подяка всім тим поетам і вченим, які протягом років досліджують, вивчають художню спадщину Тараса Шевченка, перекладають його твори на мови народів Радянського Союзу і народів світу.

Ознаменування Шевченківського ювілею, як і, скажімо, ювілею Пушкіна чи Шекспіра, стало святом всієї радянської культури, святом всіх соціалістичних націй, і це для нас природно, в цьому — стиль і дух нашого соціалістичного життя.

Перебуваючи на Україні, ви ще глибше відчуєте, ким був і є для нашого народу Тарас Шевченко. Йдеться про багатогранність людської індивідуальності, про творчу могутність генія, в душі якого гармонійно поєдналися непохитність революціонера і найтонші почуття поета, багата художня обдарованість і глибокий філософський розум мислителя. Йдеться про поезію, котра проходить крізь запону часу і невідвладна йому.

«Кобзар» — ця заповітна книга нашого народу — живе і понині, пульсує кожним своїм рядком. Це та поезія, яка не старіє, вона й сьогодні постає перед новими поколіннями у всій своїй художній повноцінності, в динамічно зростаючій силі. У чому ж загадка цього поетичного довголіття? Звідки це вічне оновлення?

Тараса Шевченка покликав до творчості темперамент борця-революціонера. Сама з'ява його на історичній арені була підготовлена всією попередньою багатовіковою визвольною боротьбою народу, багатовіковим розвитком української культури. Шевченко повинен був народитись. Він повинен був прийти, щоб синтезувати в своїй творчості все краще, століттями набуте

демократичною українською культурою, щоб якнайповніше, красою й силою засвідчити перед людством величезні духовні можливості свого народу, його невичерпний творчий потенціал.

Могутні джерела живили творчість Тарасову. В симфонічному звучанні «Кобзаря» вчувається ліризм народної пісні, і суворі поетика козацької думи, в ньому відгомін вільнолюбних козацьких літописів і гайдамацького епосу. Шевченківській поезії передувала мужня творчість незрівнянного полеміста Івана Вишенського і мудрість народного філософа Григорія Сковороди, життєрадісний соковитий гумор «Енеїди» Котляревського. Шевченко невіддільний від української культури. Він ви-ріс і виховувався на її традиціях, але найбільше творче натхнення він здобував з народного життя, що кипіло непокорю, бунтом, жагучою зненавистю до кріпацтва. Поезія його народилась як поезія боротьби, правди й гуманності, високої мрії про щасливе майбутнє. Народжене великим почуттям, великим горінням, слово його і нині несе в собі непогасний вогонь і клекіт поетичної душі.

Вірний син трудової поневоленої України, Шевченко став найглибшим виразником народних дум і надій, а його творчість підносила соціальну й національну самосвідомість українського народу на новий, вищий рівень розвитку. Завдяки Шевченкові народ пізнавав себе, свої права, свої можливості. І хоча поезія Кобзаря завжди несла в собі самобутні прикмети рідної культури, виростала з народних традицій,— все ж вона, ця поезія, була для його сучасників новим словом, справжнім художнім відкриттям — такою сміливою й далекоглядною була вона в своїх революційних гуманістичних ідеалах, такою досконалою в своїй художній красі.

Шевченко дав орлині крила українському слову. Він незмірно розширив діапазон нашої літературної мови, утвердив у літературі народний світогляд, народну мораль, народну естетику, своїм творчим подвигом підніс українську літературу до рівня найпередовіших літератур свого часу. Характерно, що ніхто інший, а саме Чернишевський і Добролюбов, ці шляхетні сини російського народу, серед сваволі реакції, всупереч тупорилим великодержавникам, що заперечували саме існування української мови і культури,— одними з перших відзначили виняткову роль і величезну перспективність Шевченкової творчості.

Автор «Кобзаря», як глибокий революційний мислитель, утверджувач високохудожнього реалізму, накреслив магістральні шляхи розвитку для всієї новітньої української літератури — шлях народності, шлях вірного служіння трудящому народові. І українська література післяшевченківської доби — на її честь!— пішла цим шляхом.

Що ж можна сказати про цю літературу, яка веде свій родовід від могутнього Шевченкового кореня?

Небагато, мабуть, є в світі літератур, котрим доводилось існувати і розвиватися в таких жахливих умовах, в яких розвивалась за царату література українського народу. Безконечно тернистим був її шлях. Утиски, цькування, переслідування — тільки вони й випадали на долю дореволюційного українського літератора. Життя його було суцільною боротьбою, подвижництвом, воно було Сибіром для Грабовського, поліційним наглядом для Коцюбинського й Карпенка-Карого, життя те було задушливим для Лесі Українки, передчасною смертю для Архипа Тесленка, цісарською тюрмою і безконечним борінням для Івана Франка. Це була справді література подвигу, мужності й чесного служіння народові. Такою вона вийшла зі всіх випробувань, і не її вина в тому, що народи мало знали цю літературу, принижену своїм безправним колоніальним становищем, що, скажімо, на європейські мови лише зрідка перекладались твори таких блискучих новелістів, як Василь Стефаник, Лесь Мартович чи Степан Васильченко, що романи Панаса Мирного, друковані в Женеві, на Україні були фактично під забороною аж до радянських часів, не наша вина і в тому, що Лесю Українку, її геніальні драматичні поеми народи світу відкривають для себе з відчутним історичним запізненням,

власне, відкривають лише в наш час, коли іншою стала Україна, возз'єднана й оновлена, коли незмірно зріс її міжнародний престиж і значення разом зі зростом престижу й авторитету всієї нашої Радянської Вітчизни, її ролі в сучасному житті людства.

І сьогодні, вшановуючи Тараса Шевченка, ми з любов'ю й шаною схиляємося також перед тими, хто продовжував його подвиг, хто йшов по цій тяжкій і прекрасній дорозі і кому провідною зорею був Шевченко.

Він дорогий нам як поет віри, співець надії. В ті чорні часи миколаївської реакції, серед настроїв відчаю й розгубленості, коли немало чулося зловісних пророцтв про кінець народу й згасання його культури,— Шевченко оспівував безсмертя Прометеєве, його розшматоване серце, що «знову оживає і сміється знову». Поет бачив завтрашній день без кріпацтва, передчував «сім'ю вольну, нову», був провидцем відродження, предтечею революційної бурі.

Як вершина духовного розвитку народу — так сприймається нами творчість Шевченка. Для нас Шевченко — це самосвідомість української нації, слава, гідність і честь України. Шевченко для нас — це народність і гуманізм нашої літератури, твори його — це золоті мости нашої дружби, мости до росіян, білорусів, до поляків, казахів, литовців, мости дружби до всіх народів.

Шевченкова повага до людини, трепетно-шанобливе, святе ставлення до людського в людині, до високого ідеалу — це те, що входить і в наш сучасний соціалістичний гуманізм. Нев'януча художня спадщина Кобзаря органічно вливається в духовне життя радянського суспільства, що ставить собі на меті виховати людину досконалих моральних вартостей, людину працелюбну, мужню, чесну, вільну від обтяжливих пережитків минулого. Співець народу, який ніколи не був у ролі завойовника, по-корителя інших народів, кріпак, душа якого весь час жила на просторах волі,— Шевченко близький нам ідеалом вільної людини, своєю безмежною любов'ю до рідного краю, своєю непримиренністю до всього, що людину принижує, сковує, нівечить, калічить; нам близьке захоплення поета людською мужністю, лицарством подвигу і схиляння його перед вічною пречистою красою материнства,— вона, ця краса, оспівана поетом з такою проникливою ніжністю, що, мабуть, може зрівнятися тільки з шедеврами епохи Відродження.

Як творець, Шевченко може бути для нас взірцем у всьому. Образ його неминуче постає перед нами, коли ми замислюємось над питаннями: художник і народ, художник і життя, художник і майбутнє. Він з тих творців, чий дух здатен був ламати літературні догми, ніякі обмеження й канони не могли скувати його й зупинити на півдорозі. Вогонь Шевченкової поезії — це вогонь реального світу, свої ритми він брав з ритмів життя, свої поетичні закони витворював з досвіду життя, досвіду, добутого болем, муками і стражданням.

Справжньою народністю, глибоко народним трактуванням найгостріших соціальних проблем, бойовою гуманістичною спрямованістю, творчість Шевченкова близька і співзвучна нашому часу. Художня спадщина Кобзаря, його традиції — це активна дійова сила в боротьбі за народність літератури, за наші ідейно-естетичні принципи в боротьбі за створення великої реалістичної літератури сучасності. Духом невмирущих шевченківських традицій овіяна вся література сучасної України, особливо ж — наша поезія, що звернена до багатомільйонного читача натхненною творчістю Павла Тичини, Максима Рильського, Миколи Бажана, Володимира Сосюри, Андрія Малишка, Дмитра Павличка, Івана Драча і багатьох-багатьох літераторів старшої, молодшої і наймолодшої генерацій, зокрема й тих, хто сьогодні ще старшокласники, а завтра прийдуть у літературу, в нашу поезію, прозу, драматургію, кіномистецтво, щоб продовжувати роботу Довженка, Яновського, Миколи Куліша, Остапа Вишні, самовіддану працю всіх чудових майстрів нашої сьогочасної літератури.

Трудом поколінь у найскладніших умовах були створені величезні духовні багатства українського народу, і наш обов'язок — краще, ніж досі, оберігати пам'ятники архітектури, берегти бібліотеки, художні скарби — це наш обов'язок перед народом, перед майбутніми комуністичними поколіннями.

Товариші!

Ювілей Шевченка відзначається в міжнародному масштабі, мова його поезії пробуджує сьогодні інтерес до себе з боку народів багатьох країн Європи і Америки, Азії і Африки, і це є свідченням того, що сучасна людина не втрачає любові до поезії, і що світ стає цивілізованішим і що ширшають шляхи дружби між народами.

У безрадісні, трагічні дні свого життя — а таких днів у поета було найбільше — десь на безлюдному, пустельному Косаралі він записував:

Заросли шляхи тернами
На тую країну,—
Мабуть, я її навіки,
Навіки покинув.
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи додому?
Мабуть, мені доведеться
Читати самому
Оці думи?

Ні, не заросли і ніколи не заростуть тернами шляхи до твоєї поезії, Тарасе, до її вічно живої весни!

Ще за життя поета його твори, його думи стали революційною піснею українського народу, а сьогодні ці геніальні поезії, перекладені на десятки мов народів світу, живуть і промовляють до всього людства.

Поет-революціонер, поет-тираноборець, поет, що з незрівнянною силою й непримиренністю висловив протест народу проти соціального і національного гніту, людина безмежно трагічної долі, він залишив нам найкращу перлину своєї душі — нездоланне свободолюбство, гуманність, чисту, як сонце, мрію про вселюдське братерство, щастя. Високі ідеали людини, що живуть в Шевченковій поезії, близькі й нам, людям двадцятого віку. Ось чому він, поет глибоко національний, стає сьогодні також і поетом загальнолюдським.

1964

Постійна адреса: http://ukrlit.org/honchar_oles_terentiiovych/zhyty_yomu_v_vikakh